

Kapitola 13

ETIKA BLÍZKOSTI

Povinnost a odpovědnost, respekt a péče – to jsou pojmy morálního obsahu, které všichni známe a používáme. Odkud však pocházejí? Mají svůj původ v našem myšlení, jsou to plody našeho rozumu? Nebo se konstituovaly ze zkušeností?

Německý filozof Jürgen Habermas píše:

Co je morální a co nemorální jednání, to se dozvídáme, učíme dlouho před tím, než se dostaneme do kontaktu s jakoukoli filozofií. Setkáváme se s tím všude tam, kde prožíváme soucit s porušenou integritou našich bližních nebo s ohrožením naší vlastní identity. Zkušenosti vyplývající z naší socializace, spolu s péčí, solidaritou a smyslem pro spravedlnost utvářejí naši intuici a poučují nás o mravnosti a (zvláště) nemravnosti více, než by dokázala sebelepší teoretická argumentace (Habermas 1991, 185).

Obecná lidská praxe nám zprostředkovává pojmy jako povinnost a odpovědnost, respekt a péče. Filozofie může samozřejmě osvětlit a odvodit ten či onen pojem. Může abstraktně diskutovat, stanovovat priority a pořadí pojmů (respekt je možno považovat za nadřazený péči apod.), může sdružovat povinnosti do norem a formulovat maximy (Kant), spojovat respekt k lidským právům a k lidské důstojnosti a tak dále. Tím pojmy utvářejí myšlenkový svět, filozofický systém.

Habermasův citát nám však připomíná, že morální pojmy mají svůj původ v morálních nebo nemorálních zkušenostech. Pojmy se mohou tyčit jako abstraktní a životu vzdálení teorie. Pocházejí však z něčeho konkrétního, co jsme z blízka zakusili. Na vlastní kůži jsme pocítili, že integrita člověka je něco křehkého, zranitelného. Tato skutečnost propůjčuje smysl takovým pojmům jako respekt – respekt si žádá křehká a zranitelná inte-

grita člověka. Takže ačkoli se tento pojem zhusta objevuje v teoretické a abstraktní odborné literatuře, jsou to naše každodenní zkušenosti, které nám ukazují, jaký je rozdíl v realizaci a ne-realizaci respektu.

Chceme zdůraznit, že stejný původ v praxi a zkušenostech mají tři centrální pojmy lékařské etiky, totiž autonomie, dobročinnost a spravedlnost. Princip autonomie říká, že každý člověk je s ohledem na svou důstojnost nedotknutelný. Člověk dává sám sobě zákony, má právo na sebeurčení a utváření svého osudu.

Princip dobročinnosti má své kořeny v Hippokratově (lékařské) přísaze konat vše, co je v jejich moci pro záchranu života a zmírnění utrpení. Dobročinnost hledá dobro pro druhého člověka proto, že je to pro něho dobrem.

Princip spravedlnosti říká, že všichni lidé mají nárok na rovné zacházení, protože jsou si rovni v lidské důstojnosti. Jen morálně relevantní rozdíly mohou ospravedlnit nestejně zacházení. To je pojistka proti tomu, aby o zacházení nerozhodovaly sympatie nebo antipatie.

Pochopit dosah těchto principů znamená pochopit hloubku toho, co mají ochraňovat – nedotknutelnost lidského života a lidské důstojnosti. Tyto hodnoty, které mají svůj původ v obecné lidské praxi, buď dodržujeme a ctíme, nebo se proti nim proviniujeme. Oboje známe – první jako pozitivní, hodnoty zachovávací, druhé je negativní, hodnoty ničící zkušenost.

Apel tváře

Popis poměru mezi teorií a praxí, mezi pojmy a zkušenostmi, nachází podporu u řady filozofů. Takový popis není sice specifickým rysem etiky blízkosti, jíž se chceme v této kapitole věnovat, může však být dobrým východiskem pro následující úvahy.

Podle etiky blízkosti jsou naše morální instituce, pojmy a principy nerozlučně spjaty s naší zkušeností člověka mezi lidmi. Morálka je součástí naší existence. Jinými slovy, nemůžeme si odmyslet morální dimenzi od existenciální. Morální výzva nám jde vstříc kdykoli se blížíme nějakému člověku. Není to naše volba, naše rozhodnutí, že na nás spočívá odpovědnost za druhé. Stejně tak jsme sami nestanovili, že člověk je zranitelná a potřebná bytost. Právě tyto ne-zvolené okolnosti existence tvoří osu našeho morálního bytí.

Výzva odpovědnosti je dána tím, že druhí lidé jsou součástí našeho bytí. *nik*
 Nacházet se v jakékoli situaci s druhým člověkem znamená nacházet se *Moral.*
 v morální situaci. Morální situace neznámá, že v ní nutně vystupujeme *19. 5. 89.*
 „morálně dobře“ neboli mravně. Nikoli, charakteristickým rysem takové
 situace je spíše volba. Volíme mezi dobrým nebo špatným, dostáváme pří-
 ležítost stát se dobrým nebo špatným.

Morální výzva by byla prázdným pojmem, kdyby každý člověk byl
 v každém ohledu a bez ustání jen dobrý. Vždycky můžeme být na pochy-
 bách, zda jsme v té či oné situaci učinili dost, zda jsme se zachovali do-
 statečně morálně, zda jsme nezklamali. Je to právě proto, že jsme morální
 bytosti. Morální v jakémsi minimálním smyslu, že se nás totiž týká volba
 mezi dobrem a zlem. Vždycky se jedná o mou volbu a není možné roz-
 hodnout se, že se nebudu rozhodovat.

Jak to souvisí s blízkostí?

V kontaktu s lidmi se dostáváme do kontaktu s morální výzvou o odpo-
 vědnosti. V kontaktu je blízký člověk, sdílíme s ním místo a čas. Někdo
 třeba zaklepe na mé dveře a do místnosti vstoupí cizí člověk. Obrátí se na
 mne se svou záležitostí a já musím zaujmout stanovisko – třeba v tom
 smyslu, že nejsem správná adresa a že bude muset vyhledat někoho jiného.
 Každodenně jsme účastni podobných situací – v povolání či mimo něj –
 a úlohy, které na sebe bereme, by měly stát v přiměřeném poměru k naší
 kompetenci i k našim ostatním úkolům. Bez ohledu na výsledek, ten druhý
 musí mít právo očekávat právě naši asistenci a pomoc, ale jenom my sami
 můžeme v konečném důsledku uvážit, zda jsme v daném případě tou sprá-
 nou instancí a musíme mít možnost odpovědět negativně: „To není moje
 parketa, to není můj obor.“

Situace však může vypadat i zcela jinak: když se na nás obrátí člověk,
 který nepřednáší nějakou záležitost, ale sám je tou záležitostí. Nepřináší
 tedy „věc“, problém, který je možno předat, delegovat funkcionáři ve
 vedlejší kanceláři, ale svůj vlastní život, svůj vlastní osud. Když se dotýčný
 obrací na mne, pak jsem zvolenou instancí, jsem tedy žádán já, ne někdo
 jiný.

Apel pak probíhá od celého člověka k celému člověku, nerozdobeně
 a nedělitelně.

*Na silnici ležít člověk. Prudce brzdíme. Ženu srazilo auto, je vážně zra-
 něná, ale naživu. Je třeba rychle pomoci.*

*Pomoc, kterou na místě poskytneme, závisí na naší kompetenci a zkuše-
 nostech. Ale že pomoc poskytneme, je mimo jakékoli proměnné faktory
 a mimo naše praktické dovednosti, mimo veškeré role a kompetence. Je
 tu člověk v nouzi, děláme tedy co můžeme – všechno co můžeme. Dotý-
 káme se dna lidskosti, z něhož vyrůstá morálka.*

Člověk, který zaklepal na mé dveře, udal neosobní záležitost. Odpověděl
 jsem stejně neosobně, jako funkcionář jsem ho odkázal k jinému. Nebo
 spíše: jeho záležitost jsem odkázal dále. Po celou dobu jsme byli dva lidé,
 kteří si sdělují nějakou více méně neosobní záležitost.

Ve vzájemné komunikaci si však sdělujeme i něco víc než pouhá slova
 a informace. Sdělujeme sami sebe. Při každém skutečném setkání s lidmi
 jsme my sami neoddělitelně přítomni. Komunikace tedy není jen to, o čem
 se komunikuje, ale i ten, kdo komunikuje. Bez ohledu na věcný obsah je
 způsob sdělení jen můj. Já jsem přítomen svým hlasem, tónem, stylem.
 Jsem unikátním způsobem součástí sdělení (viz Martinsen 1996, 89). Právě
 jsme řekli, že (také) sdělujeme sebe sama. Jak?

Setkat se s druhým člověkem znamená setkat se s jeho tváří. Kolik lidí,
 tolik tvář. Mají tváře něco společného, pomíneme-li to, že každá je uni-
 kátní?

Společné je, že každý člověk má takový obličej, kým je. Tvář vypovídá
 o tom, co jsme, nikoli o tom, co konáme. Nemůžeme se rozhodnout, že
 budeme takový či jiný obličej, nemáme ho v moci. V moci máme slova –
 vyslovujeme je nebo je necháváme nevysloveny. Náš způsob zacházení se
 slovy může být nenucený nebo váhavý, suveréní nebo neohrabaný. My
 však rozhodujeme, zda budou či nebudou vysloveny, rozhodujeme o bytí
 a nebytí slov. Toto rozhodnutí konáme, tvář je však něco, co jsme. Jací
 jsme, když jsme tvář?

Jsmo nazí. Tvář je nahá ve smyslu „vydaná všanc“. Prozrazuje slabost
 nebo potřebnost, nikoliv jako záměrné sdělení nositele, nýbrž jako mimo-
 slovné poselství. Tvář je neustále součástí komunikace, součástí našeho
 bytí. Slova nás samozřejmě také odhalují, ale jinak. – Přicházejí a odchá-

zejí, jsou šeptána nebo vykřikována, opakována nebo přerušována. Rozhodujeme o našich slovech, navzájem si nasloucháme, skáče si do řeči, překřikujeme se.

Tvář není tímto způsobem volitelná, nedisponujeme jí. Vyznačuje zvláštní sílu, zvláštní autoritu, protože není produktem vůle, intencionality (záměrnosti). Silou své pouhé existence působí tvář tak, jak působí. Je jedinečným apelem, zvláštním imperativem (Levinas 1996, 195).

Už v prvních kapitolách této knihy jsme se věnovali existenciálním, nezvoleným podmínkám našeho života. I teď odkazujeme k normativním aspektům našeho bytí; naše morální bytí, tedy volba mezi dobrem a zlem, přijetí nebo odmítnutí naší odpovědnosti, to je od samého počátku pevně daný rámec našeho života, nemáme moc do něho vstupovat nebo vystupovat. Naše existence se pohybuje v etickém rámci sama osobě, ne-zvolenými okolnostmi (jako zranitelnost a závislost). Požadavky morálky vyrůstají z potřeby závislých a zranitelných bytostí být vnímán.

Tvář nevystavuje jen osobu nositele. Má schopnost spojovat lidi. Tvář druhého mne oslovuje, je apelem. Tvář není pasivním, disponibilním objektem, je takřkající aktivní instancí – tvář vysílá apel, kterým jsem zasazen. A já jako příjemce apelu tváře, nejsem v této úloze pasivní. Oslovení tváře mě činí morálním subjektem. Moje existence a moje svoboda našla něco – někoho, pro kterého může existovat: druhého v jeho potřebnosti.

Většina filozofů, kteří se ptali, odkud pramení morální požadavky, došli k názoru: buď z boha nebo z Já. Obzvlášť Kant je znám tím, že vidí etiku pramenit z „Já“, coby nárok Já vůči sobě samému. Jako rozumové bytosti jsme nositelé morálního zákona. A tento zákon nám prikazuje jednat tak, abychom lidstvo ve všech jednotlivcích brali ne jako prostředek k dosažení cíle, nýbrž jako cíl sám. Tím prokazujeme respekt k nedotknutelné důstojnosti člověka. Poslušni tohoto požadavku, vloženému do nás morálním zákonem, jsme poslušni nás samých. Být morálním subjektem je pro Kanta totéž jako být sám sobě zákonodárcem. Naší morální existenci realizujeme svou autonomií (auto – sám, nomos – zákon).

Filozof tváře, Emmanuel Levinas, odpovídá na otázku po původu morálního požadavku jinak. Levinas je přesvědčen, že morální nárok je postulován naším bližním, a to jako tvář. Můžeme říct, že na rozdíl od Kanta přesouvá Levinas požadavek z Já na druhého člověka. Na rozdíl od Kantova morálního nároku vlastního, autonomního, dostává se k nám požadavek zvenčí, nejedná se tedy o autonomii, ale o heteronomii (viz Myskja 1996).

Přes tyto rozdíly mají Kant i Levinas jeden důležitý společný rys. Každý svým způsobem potvrzují danost morálního postulátu, jeho nezvolenost. Morální požadavky platí bezpodmínečně, jsou nadřizeny jiným typům požadavků. Máme stejně nulovou možnost být pány nad apelem tváře (své i druhých) podle Levinase, jako podle Kanta rozhodovat o tom, že nás daný morální zákon zavazuje chránit nedotknutelnou důstojnost v nás i druhých.

Ani jedno ani druhé není v naší moci. Můžeme se rozhodnout, zda budeme s lidmi zacházet jako s pouhými prostředky, a stejně tak se můžeme odvrátit od apelu ve tváři bližního. Zkrátka: můžeme použít svou svobodu k tomu, abychom nereagovali nebo dokonce, abychom použili zlo. Ale morální dimenzi naší existence volbou odložit nemůžeme.

Řekněme, že zvolíme možnost odvrátit se, vyhnout se apelu. Někdo nás obviní z lhostejnosti. Budeme se hájit, že respektujeme svobodu druhého tím, že ho necháváme na pokoji a že si tedy dostačujeme sami. Druzí nejlépe vědí, co je pro ně nejlepší – a tak se mohu nerušeně věnovat svému.

Nebo že se nezvaní vnutíme do života druhého. „Já přece vím nejlépe, co by bylo pro ni nejlepší. I když se teď brání a žádá, abych se nevměšovala, jednoho dne mi bude moc vděčná.“

Tyto příklady ukazují, že to rozhodně nemusí být vědomá volba konat zlo (např. z nenávisli), která nás může vlákat do léčky. Cesta k nemorálnímu je často vydlážděná nejlepšími úmysly. I když se rozhodneme pro dobré, musíme se vypořádat s balancováním po úzké cestičce nedostatečné péče (lhostejnost nebo zanedbání) a na druhé straně dobře či špatně zakrytým utlačováním druhého.

Kdy je péče adekvátní – pro druhého? Jak najít správnou míru mezi příliš málo a příliš mnoho?

To může určit jen ten druhý – za předpokladu, že příjemce péče je kompetentní, tedy disponuje potřebnými kognitivními a jinými schopnostmi, jež jsou obvykle nutné k tomu, aby si člověk zachoval přehled o své životní situaci, svých zájmech a potřebách. V opačném případě, třeba u mentálně postižených, se jedná o samostatné téma (viz Salthe 1995).

Může se zdát, že etika blízkosti, tak jak vyplývá z Levinasovy filozofie tváře, musí zvláště dbát na to, aby se vyhnula paternalismu. Paternalismus znamená, že někdo jiný interpretuje moje zájmy a potřeby správněji a pravdivěji než bych implicitně nebo explicitně dokázal sám. Copak ten druhý ví lépe, co je pro mne nejlepší?

Z etického hlediska se paternalismus (i v rámci profesionální péče a pomoci) zdůvodňuje zřetelům k optimalizaci řešení. Objasnit nejlepší řešení vyřazuje zkušenosti, empatii, schopnost kombinovat i naslouchat radám a doporučením kolegů.

Týkáme se jeden druhého, zdůrazňuje etika blízkosti, můj osud je vpleten do tvého a naopak. Tuto vpletenost osudů jednoho do druhého nazývá Løgstrup interdependence (viz začátek naší knihy). Na jednu stranu je každý člověk samostatný a odpovědný jedinec. Dospělí mají vést děti ke svobodě a autonomii ve vztahu k vlastnímu životu a svým rozhodnutím. Přát druhému vše dobré je plně mravně jen jestliže vede druhého k nalezení dobra v životě. Chtit dobro druhého znamená proto chtít přispět k vytvoření co největšího prostoru pro jeho sebeurčení, chtít, aby si dobyl pro svůj život pravé autonomie. Na druhé straně zůstáváme – aniž to můžeme změnit – do značné míry odkázáni jeden na druhého, tak jak jsme na to opakovaně poukazovali. To Løgstrupovými slovy znamená, že „naše vzájemné vztahy jsou v bezprostředním smyslu vztahy mocenské, ať už je v naší moci náhoda nebo osud druhého.“ (1956, 59) Interdependence znamená vstoupit do určité mocenské konstelace. Moc je jednou z dimenzí každého mezilidského vztahu, nejcitelněji a nejpříměji v setkání dvou lidí tváří v tvář. Tím, že se na nás druhý člověk obrací s prosbou – ať už ve významné nebo zanedbatelné záležitosti – držíme část jeho osudu v rukou. Neprosíme se o to, je tomu prostě tak. Máme moc a odpovědnost. Moc a odpovědnost jsou vzájemně propleteny, jedna druhou neustále doprovází. Ať už ve velkých nebo malých věcech, v určitých případech to rozhoduje o bytí a nebytí člověka. Løgstrup však opakovaně zdůrazňuje, že závislost a moc vylučují možnost „odebrat druhému v jeho vlastním zájmu jeho samostatnost. Opravdová odpovědnost nikdy nemůže spočívat v převzetí odpovědnosti druhého.“ (1956, 39; srov. 1991, 101)

Løgstrupův ostrý vhled do úskalí skrývajících se za převzetím odpovědnosti za život druhého, ať už ve jménu vstřícnosti, dobroty, péče nebo starostlivosti, ukazuje shodu s absolutním ohledem na autonomii a důstojnosti jednotlivce tak, jak je podtržena v etice Kantově.

Zabývali jsme se nebezpečím paternalismu – spolu s ohrožením autonomie jedince, neboť těmto aspektům se musí v pomáhajících profesích věnovat zvláštní pozornost. Vždyť tato povolání jsou už svou definicí zaměřena na ty, kteří své potřeby nemohou obstarat sami, takže poměr mezi dárce a přijímajícím je nutně asymetrický. Za žádnou cenu však nesmíme být slepí – je-li jednostranná potřeba a závislost to jediné, co u pacienta

nebo klienta vnímáme, můžeme snadno ustrnout a tím podstatně prodloužit dobu pacientovy potřeby, nemožnosti. V případě onemocnění somatického nebo psychického rázu je zapotřebí „neoplatitelné“ pomoci a péče zpravidla přechodného charakteru. Lékařská i ošetrovatelská péče směřuje k jednomu: aby byl pacient co nejdříve zdrav. Být zdrav má také etickou dimenzi: znamená to nabyt zpět ztracenou nebo oslabenou autonomii, umět artikulovat a realizovat své potřeby a zájmy.

Profesionální péče má tedy dvojí úlohu: má zacházet s člověkem v tom stavu, v jakém se momentálně nachází – nemocný, oslabený, strádající – tedy jako ze slabším článkem v asymetrické mocenské relaci. Ale pomine-li nemoc, psychická krize nebo cokoli dalšího, je třeba neustrnout a nepovažovat jeho situaci za statickou, nezměnitelnou, vždyť péče by měla od počátku udržovat dynamickou perspektivu: záměrem je vyvést pacienta z dočasně závislé role. Péče má přispět k tomu, aby přivedla pacienta zpátky do stavu před nastalou krizí. V tom spočívá dynamický prvek, že paternalismus, zdůvodnitelný jako dočasně potřebný při oslabené autonomii jedince, má za dlouhodobý cíl učinit sám sebe nadbytečným. Paternalismus pečovatele má být v nejkratší možné době nahrazen znovunabytou autonomií jedince. Tím nemáme na mysli totální soběstačnost, nezávislost a nezranitelnost. I zdravý člověk je zranitelný. Máme na mysli narovnání vztahů, nabytí symetrie, jednou je silný ten a po druhé onen. Právě ve střídání těchto rolí trávíme většinu našeho života a většinu našich vztahů. V tomto bodu přispívá etika blízkosti k rozvoji pochopení autonomie jedince, tak jak to zdůrazňuje i Kant.

Etika blízkosti spojuje „blízkost“ s tváří druhého člověka, se setkáním dvou lidí. Etika jako by měla svůj původ v tváři druhého: Tam se rodí požadavek odpovědnosti, odtud přicházejí pokyny adresáta (příjemce) a subjektu (dárce). Morální odpovědnost k nám přichází nezvána, bez příčin, bez příslibů, bez výhledu na výhody nebo odměnu, dokonce i bez bližších instrukcí. Odpovědnost je mi prostě svěřena a tím to končí. Všechno ostatní je přenecháno mně – analyzovat, rozhodnout, vykonat, nést následky. Takže morální odpovědnost se radikálně liší od povinnosti, založené na kontraktu a vázané k právně stanoveným sankcím. Taková povinnost musí obsahovat instrukce o tom, jak postupovat i okolnosti, za nichž má být ta či ona osoba sankcionována. Smluvní povinnosti mě svazují pravidly do vztahu se všemi účastníky. Vstupujeme do symetrické relace, v níž platí, že moje povinnosti jsou jeho právo, stejně jako jeho povinnosti jsou mým

právem. Jestliže nejsou povinnosti plněny, může být vztah ukončen. Obě (nebo všechny) zúčastněné strany plní své povinnosti za předpokladu, že tak činí i druhá strana. Dávají i dostávají, nikdo nedává bez záruky, že za to něco obdrží.

Povšimněme si rozdíl mezi povinnostmi, kterou jsme vylíčili jako právní (se specifickými podmínkami, sankcemi) a tím, co označuje za povinnost Kant. Jak jsme uvedli v kap. 9, je povinnost v etickém smyslu u Kanta něco bezpodmínečného. Vždycky máme povinnost přistupovat k lidství u druhých i k lidství u sebe jako k nejvyššímu cíli. Tato povinnost platí v každé situaci a vůči každému člověku. Proto nikdy nemohu od této povinnosti „odstoupit“, odstoupit mohu od smlouvy, jestliže druhý účastník poruší podmínky dobrovolně uzavřeného kontraktu. To, co je „podmíněno“ vstřícností druhé strany, plněním smlouvy, to není v Kantově smyslu předmětem etického zkoumání.

Vidíme, že mezi Kantovým chápáním povinnosti a přístupem etiky blízkosti (zvláště u Levinase a Løgstrupa) je značná podobnost. Odpovědnost je nechtěná, bez jakýchkoli podmínek, mimo rovnováhu služba–protislužba, vítězství–prohra.

Podle etiky blízkosti je to slabost druhého, která na mne klade morální odpovědnost. V případě kontraktu je to naopak síla druhého, která mne zavazuje. Slovy Zykmunta Baumana: „Morální odpovědnost narůstá v situacích, v nichž smluvní povinnosti slábnou – a naopak. Morální odpovědnost sílí tím více, čím je protějšek slabší a bezmocnější.“ (Bauman 1996, 119)

Musíme však doplnit, že zatímco Kant se ve své argumentaci zaměřuje na to, v čem je ten druhý stejný jako já (osobnost, rozumová bytost a tedy autonomie), podtrhuje etika blízkosti vše jiné, unikátní. To je obzvláště zřetelné u Levinase, který říká, že ten druhý překračuje (transcenduje) všechny mé–naše pojmy a kategorie. V jiné dimenzi než slova, kategorie, pojmy je – jak už jsme zmínili – tvář člověka. Zatímco Kant zakládá etiku na něčem obecně lidském, co je společné všem lidem, tedy rozum, umísťuje Levinas naše setkání s druhým člověkem mimo rozum nebo spíše nad rozum. Setkání s druhým je prvotní etickou událostí, tvář člověka je svou bezeslovnou výzvou tím, co nás uvádí do pohybu – směrem k odpovědnosti. Já je zasaženo tímto oslovením, tímto apelem. Teprve pak přichází reflexe s ohledem na správnost mravní volby a konání.

Tím, že samozřejmě vychází z toho, že druhý člověk je potřebný, může být obviněn z postoje, v němž se z druhého automaticky stává „chudáček“. Morální relace je zde extrémně asymetrická. Vážnou otázkou tedy je, jak vyloučit z toho plynoucí přehmaty.

Levinas by asi odpověděl, že právě nouze druhého zesiluje bezeslovný apel, výzvu převzít odpovědnost. Čím větší slabost, tím silnější apel. Třebaže to zní věrohodně, osvětluje to pouze co v nás odpovědnost a péči probouzí. Avšak ten, kdo potřebuje péče nejvíce, bývá nejslabší a je snadno přehlédnut nebo zneužit. Existuje i nebezpečí, že potřebný člověk se může snadno dostat do vztahu závislosti. O odpovědné péči mluvíme tehdy, když si je dárce tohoto nebezpečí vědom.

O závislosti jako základní, nezvolené podmínce lidské existence jsme v hovořili už mnohokrát. Je však třeba chránit sebe i druhé před negativními vztahy, před absolutní vydaností jednoho druhému. Cílem, který vede ke genuinnímu převzetí odpovědnosti, je proto zmenšování asymetrie vztahu. Žák není jenom žákem. Je to osobnost, která potřebuje učitelův korektiv, podporu a povzbuzení, aby mohla dospět. Dobrý učitel chápe žákovskou roli jako časově omezenou a připravuje žáka na opuštění této role, na převzetí plné odpovědnosti za svá rozhodnutí. Dobrý sociální pracovník je ten, kdo všemožně podporuje klienta, aby se dostal z krize, ať ekonomické, sociální nebo psychické. Dobrá ošetřovatelka dává trpícím úlevu a vystrašeným bezpečí s plným vědomím, že podle stavu a typu choroby se zde nezávislá osobnost stala na kratší či delší dobu pacientem.

Ti, kteří vykonávají pomáhající profese, nesmějí zapomínat, že dočasně slabí příjemci se mají vrátit do života. Etika blízkosti je silná svým východiskem, že člověk je křehká a zranitelná bytost, ale může mít za následek, že mezilidské vztahy zůstanou příliš asymetrické.

Nerovnováha ve vztazích typu učitel–žák, sociální pracovník–klient a ošetřovatel–pacient je tedy v etice blízkosti jasně patrná. Asymetrie vztahů zde bývá pojímána příliš staticky. Potřebujeme naopak dynamické pojetí asymetrie. Uváděmovat si, že být v asymetrické relaci silnější zároveň znamená chtít přispět k tomu, aby se můj slabý protějšek stal silným. Vztah, který začíná jako extrémně asymetrický, je třeba dovést k realisticky dosažitelnému vyrovnání. Cílem pomoci je, aby se potřebný stal méně potřebný, tedy autonomní. Místo upevnění vztahu – a tedy jeho ustrnutí – jde o to, uvést ho do pohybu.